

**STILLEVENS
DOOR ZEEUWSE
MEESTERS UIT
DE GOUDEN EEUW**

FRED G. MEIJER

WOORD VOORAF

Met Stillezens door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw presenteert het Stadhuismuseum Zierikzee de vijfde tentoonstelling op rij in een succesvolle reeks waarin zeventiende-eeuwse Zeeuwse schilders centraal staan. Tentoonstelling en begeleidende publicatie zijn evenals de succesvolle editie van 2019/2020, over de Zeeuwse meesterschilder Franchoy Ryckhals (1607-1649), verzorgd door Fred G. Meijer.

In de jongste publicatie komen de door Zeeuwse meesters vervaardigde stillezens aan bod. Een breed scala passeert de revue, variërend van stillezens met bloemen, boerderijscenes, bostaferelen, jachttrofeeën, keukengerei, schelpen, gedekte tafels, tot vanitasstillezens en stillezens met vis of fruit. Een lexicon met korte biografieën van de schilders van stillezens die in de zeventiende eeuw in Zeeland actief waren completeert de uitgave bij de gelijknamige expositie. Vanwege de internationale belangstelling voor het onderwerp is het lexicon ook in het Engels opgenomen.

Het Stadhuismuseum Zierikzee bedankt bruikleengevers voor het beschikbaar stellen van hun bijzondere kunstwerken voor de tentoonstelling in de raadzaal van het voormalige stadhuis van Zierikzee. Dank is er ook aan de eigenaren van werken die door middel van een foto van hun eigendom de tekst van Fred Meijer kracht bijzetten. Carla van de Puttelaar verdient een groot compliment en dank voor het optimaliseren van de kwaliteit van de in het boek geplaatste afbeeldingen.

Tenslotte een speciaal woord van dank voor uitgever WBooks en voor de trouwe sponsors van de publicaties bij deze tentoonstellingsreeks: Cultuurfonds Zeelandia en Prins Bernhard Cultuurfonds. Zonder hun vertrouwen in de kwaliteit en hun financiële bijdrage is het telkens weer uitgeven van een nieuwe studie over het werk van Zeeuwse meesterschilders uit de Gouden Eeuw niet mogelijk.

Zierikzee, januari 2023

Albert A.J. Scheffers
directeur-bestuurder
Stadhuismuseum Zierikzee

INHOUD

Zeeuwen en stillevens in de zeventiende eeuw	4
Tafelstillevens, vruchten- en schelpenstillevens	12
Vanitasstillevens	34
Keukenstukken en boerderijstillevens	42
Bloemstillevensschilderkunst en bosstillevens	52
Jachtstillevens en visstillevens	70
Lexicon - zeventiende-eeuwse schilders van stillevens werkzaam in Zeeland	86
Lexicon – seventeenth-century painters of still lifes active in Zeeland	86
Noten	94
Colofon	96

1. WILLEM CLAESZ. HEDA, *STILLEVEN MET EEN GROTE ROEMER*, GESIGNEERD EN 1629 GEDATEERD, PANEEL, 46,3 x 36,2 CM. KUNSTMARKT, 2002

ZEEUWEN EN STILLEVENS IN DE ZEVENTIENDE EEUW

In *Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw*, het eerste boek in deze serie, presenteerde Katie Heyning aan de hand van archiefbronnen een indruk van het schilderijenbezit in Zierikzee in de zeventiende eeuw.¹ Portretten bleken daarin een belangrijk aandeel te hebben en ook landschappen en religieuze voorstellingen kwamen veel voor. Stillevens kwamen na genreschilderijen qua aantal op de vijfde plaats. Heyning telde er 68 op een totaal van 1075 vermelde schilderijen. Voor het geheel van Zeeland zal die verhouding niet veel anders zijn geweest. Aangezien in Zierikzee de vermeldingen zelden vergezeld gingen van een kunstenaarsnaam, is niet te bepalen in hoeverre de geregistreerde stillevens werden vervaardigd door Zeeuwse kunstenaars en evenmin leiden ze tot een datering van die kunstwerken. Feit is dat er in de loop van de zeventiende eeuw diverse kunstschilders in Zeeland werkzaam waren die, vaak naast andere onderwerpen, stillevens schilderden. Zij zijn opgenomen in het lexicon van in Zeeland werkzame schilders van stillevens in dit boek. Veel van hen werkten maar kort of met tussenpozen in Zeeland, waardoor niet altijd eenvoudig te bepalen is welke van hun stillevens in Zeeland werden geschilderd of zelfs óf zij werkelijk in Zeeland stillevens

hebben geschilderd. In dit boek wordt niettemin geprobeerd een indruk te geven wat schilders in Zeeland, per stillevenonderwerp, zoal hebben geproduceerd.

Enkele van de overgeleverde Zeeuwse zeventiende-eeuwse inventarissen geven een wat meer gedetailleerd beeld van Zeeuwse zeventiende-eeuwse schilderijencollecties. In hoeverre die weinige inventarissen maatgevend zijn, is uiteraard de vraag. Belangrijk is ze niet onbesproken te laten. Een korte vermelding verdient om te beginnen de nalatenschapsinventaris van de Amsterdamse, uit Middelburg afkomstige kunsthandelaar Johannes de Renialme, opgemaakt in 1657. Diens collectie, dan wel voorraad van enkele honderden schilderijen bevatte vrij veel werk van de Middelburgse [stilleven]schilder Franchoyts Ryckhals, wat zou doen vermoeden dat De Renialme in Amsterdam – in zijn collectie of ter verkoop – ook werk van andere Zeeuwse schilders zou hebben gehad.² Dat blijkt echter niet het geval te zijn. De inventaris bevat behalve de werken van Ryckhals alleen ‘een bloempot’ van Ambrosius Bosschaert, niet noodzakelijk in Zeeland geschilderd, en een vruchtenstuk van Jacques de Claeuw, die pas later naar Zeeland zou vertrekken.

2. FRANCHOYS RYCKHALS, *STILLEVEN MET GROENTEN EN EEN SLAPENDE JONGEN*, GESIGNEERD, PANEEL, 36,3 x 32,2 cm. DEN HAAG, KONINKLIJK KABINET VOOR SCHILDERIJEN MAURITSHUIS, INV.NR. 929. FOTO MUSEUM

3. JAN DAVIDSZ. DE HEEM, *RIJK STILLEVEN MET EEN FLES MET ROZEN*, GESIGNEERD EN 164[2] GEDATEERD, DOEK, 152 x 206 cm. PARTICULIERE COLLECTIE, ENGLAND

Een duidelijker beeld geeft de zeer rijke collectie die ten behoeve van de weeskamer werd geïventariseerd na het overlijden van Joanna Drijwegen, weduwe van Hieronymus van der Straten, dijkgraaf en burgemeester van Goes, ten behoeve van hun drie dochters.³ Verspreid door hun woonhuis in Goes bevonden zich naast talloze kostbare objecten (onder meer zilveren en gouden penningen, armbanden, parelsnoeren en vaatwerk) veel schilderijen, waaronder enkele stillevens: 'twee schilderijen zijnde freutagen, gemaect van Heda' (Willem Claesz. of Gerret Heda), 'Een keucken' (zonder schildersnaam), 'Een schilderije voor de schouwe van Ryckhals' (een stilleven?), 'Een grote keucken van Wijntrack', 'Een keucken van Eversdijck', 'Een romer van Heda' (vergelijk afb. 1) en 'Het stilstaende leven met een slapend

vrouken van Ryckhals'. Dat laatste schilderij is niet te identificeren, maar doet meteen denken aan Ryckhals' werk in de collectie van het Mauritshuis (afb. 2). Een vrij evenredige verdeling dus tussen Zeeuwse schilderijen (Ryckhals, Eversdijck) en elders in de Nederlanden geschilderd werk.

Daarnaast was er een collectie 'Schoone schilderijen [...] bewaert [...] om bij goede gelegentheit tot profijt deser drye weeskinderen [van Van der Straten] vercocht te worden', waaronder negen stillevens, waarvan de schilder, het onderwerp en de taxatie werden gespecificeerd. De meest kostbaar geachte schilderijen in deze collectie waren geen stillevens, maar een 'Groot stuck van Poulenburch [Cornelis van Poelenburch (1595-1667)], bootschap van de herders' op 1.200 gulden en 'Adam Helshamer

TAFELSTILLEVENS, VRUCHTEN- EN SCHELPENSTILLEVENS

9. AMBROSIUS BOSSCHAERT I, *STILLEVEN VAN VRUCHTEN OP EEN TINNEN SCHOTEL*,
GEMONOGRAMMEERD EN 16.. GEDATEERD, PANEEL, 25,8 x 38 cm. KUNSTMARKT, 2008

10. AMBROSIUS BOSSCHAERT I, *STILLEVEN VAN VRUCHTEN OP EEN TINNEN SCHOTEL*, PANEEL, 25,8 x 38 cm. KUNSTMARKT, 2008

Stillevens van voorwerpen op een tafel maken een belangrijk deel uit van de stillevenproductie in de Nederlanden in de zeventiende eeuw. In Zeeland geschilderde stillevens vormen daarop geen uitzondering. Wat er zoal op de tafels werd getoond, is zeer divers en werd mede bepaald door de smaak van de kopers in de periode waarin er werd geschilderd, terwijl de persoonlijke stijl en voorkeuren van de schilders eveneens een belangrijke rol speelden. Ook de complexiteit van de composities is sterk wisselend, van de rijke stillevens in de stijl van Jan Davidsz. de Heem tot de verstilde eenvoud in het werk van Adriaen Coorte. Ambrosius Bosschaert I, vooral bekend als schilder van bloemstillevens, was wellicht de eerste die in Zeeland stillevens met vruchten op een tafel schilderde. Duidelijk gedateerde voorbeelden van zijn hand zijn pas bekend uit de jaren na zijn vertrek uit Zeeland.⁵ Een

tweetal vruchtenstillevens ontstond echter waarschijnlijk in Middelburg vóór 1610 (afb. 9 en 10).⁶

Een van de twee is onduidelijk gedateerd, maar de manier van signeren, met het jaartal aan weerszijden van het monogram, komt bij Bosschaerts bloemstukken alleen voor van 1607 tot 1609. Waar Bosschaert zijn inspiratie voor dergelijk werk vandaan haalde, is onzeker. Er is enige verwantschap denkbaar met werk van de Italiaanse stillevenschilderes Fede Galizia (1577/78-1630), bijvoorbeeld met een gedateerd werk uit 1607 (afb. 11), maar dan is de vraag of en waar Bosschaert dat gezien zou kunnen hebben. Wel zal hij in zijn hoedanigheid van kunsthandelaar allerlei werk in handen hebben gehad. Bosschaerts Antwerpse tijdgenoot Osias Beert (ca. 1580-1623) schilderde ook dergelijk werk (afb. 12), maar het is al behalve zeker dat dat eerder dan de twee hier

VANITASSTILLEVENS

Veel zeventiende-eeuwse stillevenns bevatten motieven die de vergankelijkheid symboliseren – van mensen, dieren en gewassen, kortom, van het leven op aarde. In het geval van vanitasstillevenns is de eindigheid van het aardse bestaan het kernthema, verbeeld door het bijeenbrengen van velerlei symbolen van vergankelijkheid – *memento mori*, gedenk te sterven; *Vanitas Vanitatum*, IJdelheid der IJdelheden, alles is ijdelheid (Prediker 1:2 en 12:8). Dergelijke schilderijen bleven de hele zeventiende eeuw in trek, met name bij de intelligentsia. In Zierikzee bezaten predikant Van Dorselaar en chirurgijn Willem Boenaert elk een vanitasstilleven.¹⁷

De universiteitsstad Leiden was een belangrijk centrum voor dit type stilleven.¹⁸ In Leiden was het in de late jaren 1620 onder meer Jan Davidsz. de Heem die een aantal bijzondere vanitastillevenns schilderde op klein formaat (bijvoorbeeld afb. 53). De schilder Jacob Westerbaen moet die goed hebben gekend, want in 1629 paraphraseerde hij De Heems voorbeelden op uitstekende wijze (afb. 54). Na in Leiden ingeschreven te zijn geweest als student aan de universiteit werd Westerbaen in 1628 als schilder opgenomen in het gilde in Den Haag. Daar zal het hier afgebeelde stilleven dus zijn ontstaan. In 1640 verhuisde hij naar Sommelsdijk op Overflakkee, maar tien jaar later was hij weer terug in Den Haag. Het is niet bekend of hij in Zeeland (vanitas)stillevenns

heeft geschilderd, al was het maar omdat het afgebeelde schilderij uit 1629 vooralsnog zijn enig bekende werk is.¹⁹

Ook van Hendrick Andriessen is niet bekend of hij werkelijk in Zeeland heeft geschilderd, maar de kunstenaarsbiograaf Cornelis de Bie (1627–1711) wist in zijn boek uit 1661 te melden dat Andriessen in 1655 in Zeeland was overleden. Hoewel het onduidelijk is of hij werkelijk in Zeeland actief is geweest, kan zijn aanwezigheid in de provincie in elk geval een indicatie zijn dat er belangstelling was voor zijn werk (afb. 55). Er lijkt bovendien een connectie te zijn met de schilder Pieter van der Willigen (ca 1635–1694), die in Bergen op Zoom werd geboren en in 1655 meester werd in Antwerpen. Zijn vanitasstillevenns vertonen een sterke stilistische verwantschap met die van Andriessen (afb. 56) en wellicht nam Van der Willigen Andriessens Antwerpse atelier over na diens overlijden, inclusief enkele onvoltooide stukken. Gezien zijn afkomst is het denkbaar dat ook Van der Willigen banden had met Zeeland.

Ook in de tweede helft van de zeventiende eeuw waren er enkele schilders werkzaam in Zeeland van wie vanitasstillevenns bekend zijn. De in Goes geboren en vermoedelijk daar opgeleide schilder Pieter Peuteman werd al door Arnold Houbraken in zijn *Groote Schouburg der Nederlantsche konstschilders en schilderessen* uit 1718 genoemd als schilder van 'allerhande

53. JAN DAVIDSZ. DE HEEM, *VANITASSTILLEVEN MET EEN LUIT*, GESIGNEERD, PANEEL, 26,5 x 41,5 cm. AMSTERDAM, RIJKSMUSEUM, INV.NR. SK-A-2565. FOTO MUSEUM

54. JACOB WESTERBAEN, *VANITASSTILLEVEN MET EEN LUIT*, GESIGNEERD EN 1629 GEDATEERD, PANEEL, 34 x 47 cm. KUNSTMARKT, 2014

COLOFON

Stillevens door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw verschijnt ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in Stadhuismuseum Zierikzee, van 18 januari t/m 19 november 2023

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
i.s.m.

Stadhuismuseum Zierikzee
info@stadhuismuseumzierikzee.nl
www.stadhuismuseumzierikzee.nl

Tekst en beeldredactie

Fred G. Meijer
www.fredgmeijer.com

Vormgeving omslag en basislayout

Marinka Reuten, Amsterdam

Opmaak

WBOOKS

© 2023 WBOOKS

ZWOLLE / STADHUISMUSEUM
ZIERIKZEE / FRED G. MEIJER

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Waar geen fotocredits zijn vermeld, zijn de foto's afkomstig uit het archief van de auteur.

ISBN 978 94 625 8512 6
NUR 646

Boek en tentoonstelling zijn mede mogelijk gemaakt door

PUBLICATIEFONDS ZEELAND

**Eerder verschenen
in deze reeks:**

Het kunstbezit in Zeeland in de zeventiende eeuw was heel gevarieerd, net als elders in de Nederlanden. De huizen van Zeeuwse burgers werden gesierd met schilderijen van zeer uiteenlopende onderwerpen. Ook stillevens waren gewild. De voorstellingen van zeventiende-eeuwse stillevens zijn bijzonder divers, van bloemen en verse vruchten, een lust voor het oog, tot Vanitasstillevens die te denken geven over de eindigheid van het leven. Ook zijn er appetijtelijke weergaven van rijk voorziene keukens en boerderijinterieurs, evenals jachtstillevens die de beschouwers doen fantaseren over een succesvolle jacht met een overvloedige buit als resultaat.

Zeeland kende in de zeventiende eeuw tal van schilders van stillevens die er voor lange of korte tijd werkzaam waren. Wereldberoemd zijn Ambrosius Bosschaert de Oude en Adriaen Coorte, maar ook vele anderen vulden het rijke palet van stillevenschilders in Zeeland en allen krijgen in dit boek ruime aandacht in woord en beeld.

Fred G. Meijer is bijzonder goed thuis in de Hollandse en Vlaamse schilderkunst van de zeventiende eeuw en internationaal gerenommeerd specialist op het gebied van het stilleven. Hij schreef tal van boeken, artikelen en (bijdragen voor) museum- en tentoonstellingscatalogi. Voor deze serie schreef hij eerder de publicatie over Franchoy's Ryckhals (1609-1647).

WWW.WBOOKS.COM

STADHUIS
MUSEUM
ZIERIKZEE

